

*Јована Ђуричић, сарадник у области
Високе пословне школе струковних студија у Новом Саду*

УСАГЛАШЕНА ПРАКСА И/ИЛИ СВЕСНИ ПАРАЛЕЛИЗАМ НА ОЛИГОПОЛИСТИЧКОМ ТРЖИШТУ

Сажетак: Конкуренција представља тржишно стање које је пожељно у сваком друштву. Учесници на тржиштву на ком постоји фер конкуренција, трудећи се да буду бољи једни од других, доприносе да тржиште на ком делују напредује више од оног на ком је конкуренција слабија. Међутим, нарушавање конкуренције постало је веома често у савременом друштву. Најчешће се то чини одређеним споразумима, изричитим или прећућним саглашавањем учесника на тржиштву, али и на друге начине, са циљем постизања одређених погодности, а посебно остваривања екстрапрофита. Ограничење конкуренције може се учинити и на олигополистичким тржиштвима. Међутим, тим тржиштвима својствени су извесни тржишни облици које је често тешко разликовати од забрањених нетржишних понашања. У овим раду дефинише се однос саглашене праксе и свесног паралелизма на олигополистичком тржиштву, као примера понашања које се санкционише и оног које је привидно легитимно, с освртом на праксу Суда Европске уније.

Кључне речи: конкуренција, олигопол, саглашена пракса, свесни паралелизам.

1. Увод

Појам конкуренције први пут се помиње у економској теорији пре готово три века. Свој правни израз конкуренција је први пут пронашла у

Шермановом закону из 1890. године.¹ Од тада су се догодиле велике промене у начину одређења појма конкуренције. Данас се дефинише као тржишна утакмица у којој се слободно такмиче учесници с једнаким изгледима на успех. Међутим, кроз еволуцију развоја овог појма није се променио став да конкуренција на тржишту има велики значај. Без присутности конкуренције на тржишту, нема економског напретка, општег развоја и благостања друштва. Она покреће развој друштва кроз надметање конкурената, који у борби за сопствени опстанак на тржишту настоје да производе ефикасније, квалитетније, уз мање трошкова. Трудећи се да буду бољи једни од других, конкуренти доприносе да тржиште на ком делују напредује више од оног на ком је конкуренција слабија. Због тога се у свим друштвима посебна пажња поклања успостављању и одржавању високог степена конкуренције на тржишту и дефинисању система борбе против нетржишних понашања, којима се нарушава конкуренција. Када не би било дефинисаног система борбе против нетржишног понашања, у виду правила о конкуренцији, врло брзо би дошло до монополизације и картелизације тржишта јер код учесника на тржишту постоји склоност да избегну конкуренцију зарад „мирног живота“.²

Право конкуренције је један од најразвијенијих сегмената комунитарног права, а под његовим утицајем развила су се и национална права конкуренције. Основна начела права конкуренције Европске уније садржана су у Римском уговору,³ а детаљно су разрађена допунским прописима и богатом праксом Суда Европске уније. Оно нам говори шта је то савршена (потпуна) конкуренција, али и који облици нарушавања конкуренције постоје. На путу од савршене конкуренције, као најбољег стања на тржишту па до монопола, као најнепожељнијег понашања, помињу се олигополи, о чијем утицају на тржишту Европске уније можемо сазнати анализом праксе Суда Европске уније, јер сами прописи не постављају јасна правила о правним аспектима олигопола.

¹ *An Act to Protect Trade and Commerce Against Unlawful Restraints and Monopolies – Sherman Antitrust Act.* Овај закон је уз одређене измене и данас на снази у Сједињеним Америчким Државама.

² Нобеловац Џон Хикс (*John Hicks*) давно је утврдио да је „најслађи од свих монополских профита миран живот“. Преузето од Беговић, Б. и Павић, В., „Шта је то конкуренција и како се штити?“, Београд, 2010., стр. 9.

³ Уговор о оснивању Европске економске заједнице, тзв. Римски уговор из 1957. године након доношења Уговора из Мастрихта 1992. године преименован је у Уговор о оснивању Европске заједнице. Ступањем на снагу Лисабонског уговора 2009. године, Уговор о Европској унији, тзв. Мастрихтски уговор из 1992. године, задржао је исто име, а Уговор о оснивању Европске заједнице добио је нови назив – Уговор о функционисању Европске уније. Правила о заштити конкуренције у Уговору о функционисању Европске уније садржана су у члановима 101–109 (бивши чланови 81–89 Уговора о оснивању Европске заједнице).

2. Појам олигопола

Олигопол је врста тржишне структуре која је смештена у спектру између савршене конкуренције и монопола.⁴ За потпуну конкуренцију и монопол можемо рећи да су више теоријске појаве. Ситуација где на тржишту постоји само један тржишни субјект на страни понуде, без могућности да на то тржиште уђу нови привредни субјекти, ретка је колико и ситуација где на тржишту постоји потпуна, тј. идеална конкуренција. Много чешће структуре у савременом друштву представљају олигополистичка тржишта.

Олигопол можемо дефинисати као облик несавршене конкуренције у којој неколико предузећа учествује у целокупној понуди. Код олигопола постоји неколико продаваца, са једне стране, и велики број купаца, са друге стране. Тих неколико продаваца доминирају на тржишту, држећи у својим рукама највећи део производње. Зато што их је само неколико, они се међусобно добро познају и свесни су да у погледу обима производње и доношења одлука у погледу цена имају утицај једни на друге. Свако предузеће изричито узима у обзир могуће реакције других учесника. Зато се на тржиштима на којима постоји олигопол може уочити извесни паралелизам у понашању конкурената.

3. Свесни паралелизам – од идеје о забрани до легитимитета у пракси

У недостатку јасне одредбе која говори о статусу који има свесни паралелизам (*conscious parallelism*) на олигополистичким тржиштима, јављају се одређена нагађања колико би се широко могао тумачити овај појам.

Видели смо да се олигополом означавају ситуације у којима неколико великих продаваца заједнички доминира на тржишту, док се маргинална група мањих продаваца прилагођава њиховом понашању. У тој ситуацији, велики продавци се називају олигополистима. Међу њима постоји међузависност у доношењу стратешких одлука, нпр. одлука о цени, количини, квалитету, итд. Најчешће на олигополистичком тржишту највеће предузеће одређује и мења цене, а остала предузећа га у томе следе. Ово предузеће се у пракси Суда Европске уније помиње као иницијатор у одређивању цена (*price leader*). Међутим, то није једини начин одређивања цена у олигополу. Цене се могу формирати и путем договора, који може бити тајни, тј. прећутни (*tacit collusion*) или јавни (*explicit collusion*), у чему не можемо препознати елементе свесног паралелизма.

⁴ Jones, A., Sufrin, B., „EC Competition Law: Text, Cases and Materials“, Oxford, 2004., стр. 12.

Дакле, привредни субјекти на олигополистичком тржишту могу да закључе неки од картелних споразума и да на тај начин ојачају своју тржишну моћ, али они најчешће не закључују овакве споразуме, већ посежу за уједначавањем понашања на тржишту. Суд Европске уније више пута је одлучивао да ли ће санкционисати учеснике на олигополистичком тржишту код којих је постојао извесни паралелизам у понашању, што није био лак задатак. Да би се овакво понашање могло санкционисати потребно је доказати постојање договора између олигополиста. Наиме, паралелизам у понашању, који Суд помиње у пресудама као „свесни паралелизам“, који је својствен олигополистичким тржиштима, представља природну последицу високе међузависности понашања малог броја продаваца. Када се у пракси јављао спор у вези са нарушавањем конкуренције путем усаглашавања понашања на тржишту, стране у спору којима је приписано нарушавање конкуренције, тежиле су томе да оправдају своје паралелно понашање природном последицом саме структуре тржишта, односно, настојале су да убеди Суд Европске уније да је олигополистичко тржиште оправдање за њихово паралелно понашање, а не постојање било каквог договора. Елеменат договарања можемо уочити у пракси која је у праву конкуренције Европске уније забрањена – у усаглашеној пракси (*concerted practice*).⁵ Веза усаглашене праксе и паралелног понашања види се у томе што је паралелизам у понашању почетна индиција о постојању усаглашене праксе. Дакле, када би Суд утврдио да је паралелно понашање олигополиста последица договора између њих, подвео би то понашање под забрану усаглашене праксе на основу одговарајућих прописа Европске уније. Проблем настаје када паралелно понашање није последица договора. Потребно је одлучити да ли ће се оно у том случају санкционисати, а потребно је такође одредити начин на који стране у спору могу доказати да међу њима не постоји договарање.

Сваки економски субјект мора сам да одреди економску политику коју ће применити на заједничком тржишту, што чини недозвољеним било какве контакте између њих у том погледу, директне или индиректне. Потреба за самосталним одређењем политике на заједничком тржишту први пут је установљена у Случају картела шећера.⁶ Тиме није забрањено да

⁵ Преводи са енглеског разликују се зависно од аутора. Неки аутори преводе овај појам као „договорну или договорену праксу“ или као „договорно равнање“ (видети у Вукадиновић, Р., „Право Европске уније“, Крагујевац, 2006., стр. 455), други сматрају да је боље превести овај појам као „усаглашена пракса“ (видети у: „Глосар термина који се користе у политици конкуренције Европске уније – Антимонополско право и контрола концентрација“, Београд, 2009., стр. 104., превод проф. др Маје Станивуковић). Споразум о стабилизацији и придруживању у члану 73. садржи овај други термин.

⁶ Спојени предмети 40–48, 50, 54–56, 111, 113 и 114 /73, *Coöperatieve Vereniging Suiker Unie UA and Others v. Commission* [1975].

предузећа прилагоде своје понашање постојећим или очекиваним понашањима конкурената, већ се на мети забране наша искључиво међусобна сарадња, односно координација предузећа која има за циљ да се наруши конкуренција.⁷ Може се догодити да предузећа на олигополистичком тржишту прихвате сличну или идентичну тржишну стратегију. У тој ситуацији тржишно понашање једног предузећа веома личи на понашање његових конкурената. Ако одлуке које ова предузећа доносе у вези са њиховим половањем немају у основи договор, не може се санкционисати паралелизам који се у оваквим случајевима може уочити.

Кључно питање код свесног паралелизма јесте да ли се његово уобичајено присуство на олигополистичким тржиштима може поистоветити са његовим легитимитетом. У доктрини је заступљено мишљење да је ова врста тржишног понашања дозвољена. Свако предузеће одређује сопствену пословну стратегију водећи рачуна о својим конкурентима, уздржавајући се од нарушавања равнотеже између понуде и потражње јер у супротном може бити кажњено понашањем других предузећа: Ако предузеће А продаје по цени која је изнад његових трошкова, предузеће Б може закључити да се исплати да продаје по истој тој цени када за то има слободног простора у индустрији. Ако Б сматра да је способно да искључи А са тржишта, неће повећати своје цене. Стога ће А или смањити своје цене на ниво цена предузећа Б или ће свесно изгубити део свог тржишта које ће почети да снабдева предузеће Б.⁸ Ипак, дозвољеност ове врсте понашања понекад се доводи у питање. Неки аутори кажу да је свесни паралелизам привидно легитиман, а не у потпуности дозвољен.⁹ Међутим, ако би свесни паралелизам био забрањен, када једно предузеће повећа своје цене, друга предузећа не би била слободна да такође спроведу повећање јер би субјекти овог истовременог повећања били кажњени због тога. Ова забрана имала би вишеструке негативне последице на предузећа која послују на олигополистичким тржиштима. Шта више, забрана свесног паралелизма значила би забрану самих олигополистичких тржишта, што би уништило тржишта на којима су олигополистичке структуре преовлађујуће.

4. Усаглашена пракса

Појам усаглашене праксе није дефинисан у прописима Европске уније, већ је изграђен у судској пракси. То је први пут учињено у пресуди донетом у Случају индустријских боја (*The Dyestuff case*).¹⁰ Суд је дефинисао

⁷ Ibidem. Пасуси 173 и 174.

⁸ Пример преузет од: Korah, V., „An introductory guide to EC competition law and practice“, Oxford, 2004., стр. 53.

⁹ Варга, С., „Конкурентно право Европске уније“, Нови Сад, 2006., стр. 75–77.

¹⁰ Предмет 48–57/69, *ICI v. Commission* [1972].

усаглашену праксу као „облик сарадње између предузећа, која мада нису стигла до стадијума да закључе формални споразум, ризик конкуренције свесно замењују међусобном сарадњом у пракси“.¹¹ Усаглашену праксу карактерише паралелизам у понашању код два или више предузећа, затим, постојање договора који представља резултат сарадње, комуникације или размене информација између субјеката на тржишту, као и циљ који су та предузећа усвојила, а који се састоји у отклањању међусобне конкуренције.

Један од начина усклађивања међусобног понашања јесте на основу закљученог споразума. Такав начин усклађивања понашања је посебно санкционисан у члану 81 Уговора о оснивању Европске заједнице (УЕЗ).¹² У дефиницији усаглашене праксе помиње се да она нема елементе уговора, што нам говори да се јасно може разликовати усаглашена пракса и споразум на основу формалног критеријума. Међутим, субјекти на тржишту могу да усклађују своје понашање и неформалним путем – на основу контаката и размене информација. Управо зато је у члан 81 унет појам усаглашене праксе, да би се и ти облици усклађивања (координације) санкционисали. Пример тих неформалних облика усклађивања понашања можемо уочити у одлуци Комисије донетој у Случају индустријских боја.¹³ Комисија је открила аудио снимке са сусрета произвођача индустријских боја у Бриселу и Лондону. Снимци су посведочили о томе да није дискутовано само о ценама, већ и о датумима и терминима када се намеравало да се спроведе најављено повећање цена. Дакле, Комисија је утврдила да су постојали директни и индиректни контакти између произвођача, односно да је до усаглашавања цена дошло на основу њихове комуникације током организованих сусрета.

Основни проблем који се јавља у случајевима у којима Суд одлучује о постојању усаглашене праксе јесте како пронаћи начин да се спречи понашање које има за циљ да се ризици конкуренције отклоне међусобном сарадњом у пракси, а да се с друге стране не спречавају учесници на тржишту да на уобичајени начин прилагођавају своје понашање условима на тржишту, као што је то случај на олигополистичким тржиштима. Решавање овог проблема Суду отежавају сами учесници на тржишту за које се сумња да су нарушили конкуренцију договарањем, јер знају да буду прилично вешти у подвођењу недозвољеног понашања у оквиру дозвољеног.

¹¹ *Ibidem*, пасус 64.

¹² Први став члана 81 гласи: „Нespoјиви су са заједничким тржиштем и забрањени сви споразуми између предузећа, одлуке удружења предузећа и усаглашена пракса удруживања, који могу да утичу на трговину између држава чланица и чији су циљ или последица спречавање, ограничавање или нарушавање конкуренције унутар заједничког тржишта, ...“

¹³ Одлука Комисије број 69/243/СЕЕ, донета 24. јула 1969. године. Резиме одлуке преузет од: Jones, A., Sufrin, B., *op. cit.*, стр. 819–820.

Због тога би било веома значајно дефинисати критеријуме на основу којих ће се моћи одредити да ли је одређено понашање потребно санкционисати. На основу тих критеријума, може се успешно разликовати усаглашена пракса од осталих понашања на тржишту, било да су дозвољена или не.

5. Разликовање усаглашене праксе од свесног паралелизма

Први знак на основу ког се јавља сумња да на тржишту постоји усаглашена пракса јесте паралелно понашање. Суду Европске уније било је потребно дуже времена да одлучи да ли је паралелно понашање довољан критеријум на основу ког може да се закључи да на тржишту постоји усаглашена пракса.

У Случају индустријских боја Суд Европске уније утврдио је да паралелно понашање само по себи не може представљати усаглашену праксу.¹⁴ Тада је установљено да није довољно да се код предузећа утврди паралелно понашање да би се оно подвело под усаглашену праксу која је забрањена прописима Европске уније, већ је потребно да је до паралелног понашања дошло на основу размене информација при чему су се све стране договориле да ће прихватити такво понашање. Суд, наиме, не сматра забрањеним да произвођач измени своје цене узимајући у обзир тренутно или будуће понашање својих конкурената, али је нагласио да је забрањена координација (сарадња) између предузећа, која има за циљ повећање цена и отклањање свих несигурности на тржишту, а управо је ту координацију у Случају индустријских боја уочио. Своје мишљење поткрепио је чињеницом да „није уверљиво да се неко може понашати спонтано на исти начин, у исто време, на истим националним тржиштима и у погледу истог асортимана производа,“ ако та национална тржишта која чине део тржишта Уније имају различите структуре и ако се на њима цене налазе на различитим нивоима.

У пресуди донетој у Случају дрвене пулпе (*The Wood pulp case*)¹⁵ Суд Европске уније бавио се питањем да ли још неки елементи поред паралелног понашања морају да постоје да би се могао формирати закључак о постојању усаглашене праксе.

6. Комуникација и размена информација

У предмету који се односи на произвођаче дрвене пулпе Суд је изрекао пресуду која најјасније одређује однос између свесног паралелизма и усаглашене праксе.¹⁶ Тужиоци у овом предмету били су произвођачи бе-

¹⁴ Предмет 48–57/69, *ICI v. Commission* [1972], пасус 66.

¹⁵ Спојени предмети C–89, 104, 114, 116–117, 125–129/85, *Ahlström Oy and others v. Commission* [1993].

¹⁶ Jones, A., Surfin, B., *op. cit.*, стр. 821.

љене сулфатне дрвене пулпе, која се користи за производњу целулозе, које је Европска комисија (Комисија) казнила због кршења члана 81 УЕЗ, којим су забрањени картелни споразуми.¹⁷ Према одлуци Комисије, тридесет шест од четрдесет три учесника на тржишту дрвене пулпе учествовали су у усаглашеној пракси на тај начин што су усаглашавали цене дрвене пулпе, које су произвођачима у Унији саопштавали квартално и које су им стварно наплаћивали, затим је једно удружење више произвођача давало ценовне препоруке својим чланицама, уочена је и размена индивидуализованих података који се тичу цена са другим произвођачима дрвене пулпе у оквиру другог удружења.¹⁸ Комисија је тада одбијала да прихвати чињеницу на коју су стручњаци тада указивали да паралелно понашање може бити резултат међузависности која није производ договора (*non-collusive interdependence*), а која представља суштинску карактеристику олигополистичког тржишта. Међутим, Суд је након подношења тужбе за поништај одлуке Комисије, коју су поднела двадесет осам произвођача дрвене пулпе, покушао да утврди да ли је систем кварталног најављивања цена, који је по мишљењу Комисије установљен на основу индиректне размене информација између произвођача, представљао повреду члана 81 Уговора о оснивању ЕЗ, односно, да ли је представљао доказ о постојању договарања. Суд је заправо анализирао да ли паралелизам у најављивању цена, које су се произвођачима у Унији саопштавале квартално, може самостално представљати прекршај члана 81 Уговора, којим је забрањена усаглашена пракса. Након испитивања услова на тржишту, Суд је дошао до закључка „да се паралелно понашање не сматра довољним доказом о постојању договарања осим ако је договарање једино могуће објашњење за такво понашање“.¹⁹

¹⁷ Све одлуке Комисије могу се преиспитивати пред Судом ЕУ по тужбама за поништај, што је предвиђено у члану 263 УФЕУ (бивши члан 230 УЕЗ). Ако Суд нађе да је тужба основана, прогласиће акт Комисије ништавим. Суд заправо одлучује о законитости акта Комисије и својом одлуком не може заменити спорни акт Комисије, већ једино може наложити Комисији да предузме потребне мере да спроведе одлуку Суда. Изузетак од овог правила представљају одлуке којима Комисија изриче новчане казне предузећима. Уредбом 1/2003 предвиђено је да предузећа имају право да пред Судом ЕУ траже ревизију овакве одлуке. Надлежност Суда у овој врсти поступка је неограничена. Суд је овлашћен не само да поништи одлуку која је незаконита, него и да преиспита њену целисходност и да измени висину казне. Више о томе у: Вукадиновић, Р., *op.cit.*, стр. 482. и Станивуковић, М., „Појединач пред Судом европских заједница“, Београд, 2009., стр. 126–128.

¹⁸ Видети прву пресуду у Случају дрвене пулпе: Спојени предмети С-89, 104, 114, 116–117, 125–129/85, *Ahlström Oy and others v. Commission* [1988] (*Wood pulp I*), пасус 2. Превод на српски: *Paragraf. lex*.

¹⁹ Спојени предмети С-89, 104, 114, 116–117, 125–129/85, *Ahlström Oy and others v. Commission* [1993] (*Wood pulp II*), пасус 71.

У овој пресуди, Суд је оставио простора да се паралелно понашање прихвати као једини доказ у поступку утврђивања постојања усаглашене праксе ако је усаглашена пракса једино могуће објашњење за такво понашање. Ипак, доказивање не би требало да буде усмерено само на проналажење паралелног понашања јер ако Суд утврди да постоји паралелно понашање и даље није сигуран да постоји договарање, како је то запазио општи правобранилац Дармон у мишљењу датом у овом случају.²⁰ Ако би се договарање сматрало јединим могућим објашњењем за паралелно понашање, Дармон истиче да докази који говоре томе у прилог морају бити довољно прецизни и кохерентни, односно, неопходно је у том случају постићи такав степен сигурности који отклања сваку разумну сумњу.²¹

Анализоме пресуде Суда ЕУ у Случају дрвене пулпе види се да су постојала и нека друга објашњења за паралелно понашање и да због тога није постојала могућност да се квартално најављивање цена искључиво дефинише као последица усаглашене праксе. Најављивање цена могло је бити производ чињенице да је тржиште дрвеном пулпом конституисано као дугорочно тржиште и да постоји потреба како продаваца, тако и купаца, да ограниче ризике у трговини на том тржишту. Што се тиче сличности у датумима када је долазило до најављивања цена, оне би се могле тумачити као директна последица високог степена тржишне транспарентности. Такође, паралелизам у ценама може имати задовољавајуће објашњење у олигополистичким тенденцијама на тржишту, иако је Комисија указивала на чињеницу да се тржиште на ком постоји велики број произвођача, потрошача и производа не може окарактерисати као олигополистичко тржиште (а у овом случају је било око четрдесет произвођача). Суд није желео да прихвати да је ово паралелно понашање довољан доказ о постојању усаглашене праксе и због тога што најављивање цена може имати објашњење у задовољавању потреба потрошача за жељеним информацијама, које су им омогућавале да испланирају цену коштања својих производа од папира. Дакле, Суд је истакао да постоји легитимно пословно оправдање за најављивање цена за убудуће када цена дрвене пулпе чини већи део цене коштања папира, а реч је о папиру произвођача који су захтевали најављивање цена или када су најављивања цена чињена ради корисника јер када корисници (потрошачи) знају цене унапред, могу да одреде своје трошкове и цене. У 65. пасусу пресуде Суд је закључио да „систем кварталног најављивања цена на тржишту пулпе не представља сам по себи кршење члана

²⁰ Мишљење општег правобраниоца Дармона (*Opinion of AG Darmon*) у спојеним предметима C-89, 104, 114, 116–117, 125–129/85, *Ahlström Oy and others v. Commission* [1993].

²¹ *Ibidem*. Резиме мишљења преузет од: Jones, A., Sufirin, B., *op. cit.*, стр. 823–824.

81, става 1 УЕЗ,²² иако се у ранијој судској пракси могу уочити другачија мишљења.²²

Видели смо да Суд није утврдио да је квартално најављивање цена било резултат комуникације, тј. „размене индивидуализованих података“ између конкурената, како је то Комисија тврдила. Ангажовао је економске стручак да ураде анализу тржишта дрвене пулпе и да утврде да ли је на том тржишту постојало договарање. У извештајима тржиште је описано као олигополистичко, на ком је био присутан паралелизам, али не и договарање. Општи правобранилац Дармон изнео је закључак да „појам усаглашене праксе садржи у себи међусобну комуникацију између конкурената, која има за циљ да улије сигурност конкурентима у погледу међусобног понашања на тржишту.“²³ Ипак, Суд се није бавио питањем постојања комуникације између конкурената иако су то иницирали и општи правобранилац и Комисија, јер је био убеђен да кршења члана 81 Уговора није било на тржишту дрвене пулпе. Међутим, није јасно по ком основу је Суд дошао до тог закључка. Један од разлога може бити да је Суд сматрао да међу конкурентима није постојала међусобна индиректна комуникација и да није било сигурности у погледу будућег понашања конкурената, али то је само нагађање у доктрини, о чему немамо јасан одговор Суда.

7. Како избећи одговорност?

Да би се предузећа ослободила од одговорности да су учествовала у усаглашеној пракси, потребно је да се у њиховом понашању не може уочити паралелизам. Уколико је паралелизам ипак присутан, могу се бранити аргументом да је њихово усаглашено деловање било природна последица услова који постоје на олигополистичком тржишту. Уколико тржиште нема олигополистичке тенденције, учесницима на тржишту преостаје да се бране аргументом да међу њима није постојала било каква повезаност и да њихово деловање није последица договора, као и да покушају да докажу да њихово деловање на тржишту није имало утицаја на уништавање међусобне конкуренције. Ипак, коначну одлуку доносе органи надлежни за примену права конкуренције. У Европској унији Комисија је орган који има

²² У ранијој судској пракси где је Суд одлучивао о постојању усаглашене праксе (случајеви: *ICI v. Commission*; *Coöperatieve Vereniging Suiker Unie UA and Others v. Commission*; *Züchner v. Bayerische Vereinsbank*), јавно најављивање цена за убудуће могло је *per se* да представља доказ о постојању усаглашене праксе у оквиру значења овог термина из члана 81, става 1 УЕЗ. Извор: Stroux, S., „US and EC Oligopoly Control“, The Hague, 2004., стр. 159.

²³ Мишљење општег правобраниоца Дармона (*Opinion of AG Darmon*) у спојеним предметима C-89, 104, 114, 116–117, 125–129/85, *Ahlström Oy and others v. Commission* [1993]. Резиме мишљења преузет од: Jones, A., Sufrin, B., *op. cit.*, стр. 823–824.

централну улогу у примени права конкуренције. Током свог досадашњег рада, проблеме који настају на олигополистичком тржишту решавала је изрицањем драконских мера, што није увек добар начин контролisaња олигополистичког понашања. Зато се све више истиче у доктрини да би требало да се поклања пажња превенцији настанка недозвољених понашања на олигополистичким тржиштима.

8. Закључак

Најпожељније стање на тржишту је оно које постоји у условима потпуне конкуренције. Нажалост, савршена (потпуна) конкуренција постала је теоријска категорија. Савременом друштву својствене су монополистичке и олигополистичке тенденције, које се огледају у природној потреби тог друштва да се ослободи конкурентског притиска који осећа у условима стварне, али и сваке друге конкуренције. У покушавању избегавања конкурентског притиска, деформишу се тржишне структуре, а један од начина на који се то чини јесте стварањем тржишта у којима „шака великих предузећа доминира сценом.“²⁴ Иако су олигополистичка тржишта врло честе тржишне структуре, може се рећи да нису у потпуности регулисана у Европи. За почетак, требало би да прописи Европске уније поставе бар основна правила о понашању привредних субјеката на олигополистичким тржиштима, а затим да Суд Европске уније, тумачећи та правила, обезбеди њихову једнообразну примену. У супротном, када се Суд јавља као творац правила, често долази до недоречености. То се може видети на примеру контролisaња олигополистичког понашања, која је прилично ограничена ако немамо неке посебне доказе о постојању договарања. Једини могући начин попуњавања ове празнине био би тумачење појма усаглашене праксе тако широко да може обухватити „свесно паралелно понашање“, које постоји код олигопола. Међутим, тако широко тумачење Суд није прихватио у досадашњој пракси. Детаљнија правила о олигополима, било у виду примарног, било секундарног законодавства Европске уније, помогла би у решавању проблема третирања свесног паралелизма, али допринела би и дефинисању јасних критеријума на основу којих се може са сигурношћу донети одлука да на олигополистичком тржишту постоји усаглашена пракса.

²⁴ Дефиниција олигополистичког тржишта преузета од: Голдштајн, А., „Правни режим конкуренције, монопола и олигопола“, Београд, 1961., стр. 20.

*Jovana Đuričić, Junior Assistant
Higher School of Professional Business Studies Novi Sad*

Concerted Practice and/or Conscious Parallelism on an Oligopolistic Market

Abstract

The competition represents a desirable state of the market in every society. Putting a lot of effort in trying to be better than each other, the competitors of the market, where there is a fair competition, contribute to making that market more advanced than the other one with the weaker competition. However it has become quite frequent to come across the violation of the competition in modern society. It is usually done by making different agreements or with explicit or tacit coordination of conduct on the market. Apart from these, there are many other ways for doing so, with the aim of getting certain benefits, especially making extra profit. In addition to that, there are some restrictions on the competition on oligopolistic markets too, yet, those markets are covered with different market forms which cannot be easily distinguished from the forbidden ones. This paper defines the relation between the concerted practice and conscious parallelism on an oligopolistic market, which is the example of a restricted market conduct, and the one which just seems to be legal, according to the practice of the European Court of Justice.

Key words: competition, oligopoly, concerted practice, conscious parallelism.